

Speck Gyula – Hettyey András

Németország

Bevezetés

Európában talán nincs még egy olyan ország, amelynek a biztonság- és védelempolitikájáról alkotott kép annyira szélsőséges lenne, mint Németországé. Mígkorábban Donald Trump „potyautassággal vádolta” Németországot, amiért nem költött többet a védelemre, addig az orosz–ukrán háború kitörése után bejelentett „korszakváltásra” és a védelmi kiadások növelésére Jarosław Kaczyński lengyel elnök úgy reagált, hogy „nem tudom, Németország Oroszország vagy ellenünk fegyverkezik” (WIGURA–KUISZ 2022). Ha azonban közelebbről vizsgáljuk meg a kérdést, világossá válik, hogy Németország szerepvállalása nem egyszerűen a pacifizmus és a potenciális katonai hatalommá válás skáláján mozog.

Kutatásunk célja, hogy bemutassa Németország kül- és biztonságpolitikájának fejlődési irányait 1990-től napjainkig, haderejének fő jellemzőit, képességeit és jelenlegi kihívásait, továbbá a haderőreformok alakulását és végül az Európai Unió védelmi kezdeményezéseiben betöltött szerepét. A német kül-, biztonság- és védelempolitika irányairól az utóbbi években, hónapokban több kiváló elemzés is született, különösen Csiki Varga Tamástól és Etl Alextől (CSIKI VARGA – ETL 2020; CSIKI VARGA – ETL 2022; ALTDORFER – CSIKI VARGA 2021; MOLNÁR 2022), jelen tanulmányunk részben ezekre épülve, részben ezeket kiegészítve kísérel meg egy áttekintést nyújtani.

A német kül- és biztonságpolitika jellegzetességei és irányai

Az újraegyesítéssel Németország Európa vezető politikai és gazdasági hatalma lett. A megerősödött hatalmi pozíció azonban nem eredményezett radikális változást a német kül- és biztonságpolitikai szerepvállalásban. Németország továbbra is „civil hatalom” maradt, amely a nyugati szövetségi rendszer tagjaként és normatív külpolitikát folytatva érdekeit szigorúan a multilaterális nemzetközi együttműködési formákon (elsősorban EU, NATO, ENSZ) keresztül érvényesíti, aláveti magát a nemzetközi jognak és a szupranacionális intézményeknek, valamint csak a legvégső esetben

alkalmaz katonai erőit (MAULL 2018). A hidegháború végével beköszöntött kooperatív európai rendből fakadóan azonban a német biztonságpolitikában elhalványult a fenyegetettségérzékelés, a védelmi kiadások fokozatosan csökkentek, a kollektív védelmi képességek leépültek (BAGGER 2018). A 2010-es évek elejére a vezető politikai elit érdektelenné vált a biztonságpolitikai kérdések iránt, figyelme inkább az eurózónára és az európai uniós reformfolyamatra irányult (BERTRAM 2015). E „stratégiai közömbösség” leginkább a 2011-es líbiai nemzetközi intervenciótól való távolmaradásban nyilvánult meg, amiért Németországot széles körű kritika érte.

A fordulópont az európai biztonság fokozott romlásával következett be 2014-ben: a nemzetközi jogot sértő, Ukrajna elleni orosz agresszió, továbbá a Közel-Keleten és Afrikában a polgárháborúk (Jemen, Szíria, Líbia) és a terrrorszervezetek térnyerése (Iszlám Állam, afrikai dzsihadista szervezetek) Európa szomszédságának destabilizációjával fenyegettek, majd 2015–2016-ban a migrációs válság, illetve a Párizsban, Brüsszelben és Berlinben elkövetett terrormerényletek már közvetlen fenyegetést jelentettek. Az újonnan hivatalba lépő nagykoalíciós kormány a nemzetközi kritikák és a biztonsági környezet változása miatt gyökeresen szakítani kívánt a „tartózkodás kultúrájával”. A 2014-es és 2015-ös müncheni biztonságpolitikai konferenciákon Joachim Gauck szövetségi elnök, Ursula von der Leyen védelmi miniszter és Frank-Walter Steinmeier külügyminiszter beszédeikben hangsúlyozták, hogy Németország a világ negyedik legnagyobb gazdaságaként fokozottan kitett a nemzetközi biztonsági rend változásainak, ezért gazdasági és politikai súlyának megfelelően kell hozzájárulnia a nemzetközi békehez és biztonsághoz. Kiemelték, hogy Németország 1945 előtti történelme nem szolgálhat kibúvóként a nemzetközi felelősségvállalás alól, Németország azonban a nemzetközi vezetést és felelősségvállalást multilaterális keretekben, partnereivel közösen kell gyakorolnia, a katonai erőt pedig továbbra is csak a legvégső esetben alkalmaznia. A müncheni beszédekkel párhuzamosan a német külügyminisztérium Steinmeier vezetésével egyéves átfogó, nyilvános társadalmi-szakmai konzultációt folytatott le (*Review 2014 – Außenpolitik Weiter Denken*). A felülvizsgálat zárójelentése alátámasztotta a müncheni beszédek fő megállapításait (Auswärtiges Amt 2015). Igazi jelentőségét azonban az adta, hogy több év után először került sor ismét nyilvános külpolitikai vitára (MAULL 2015).

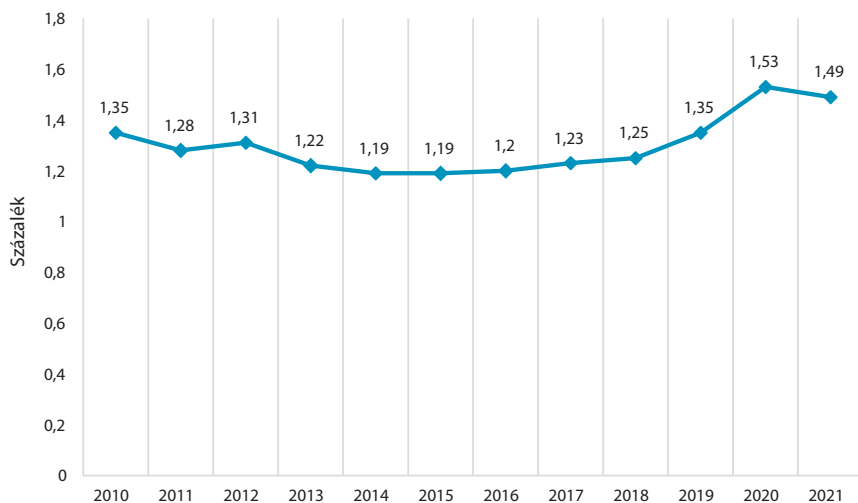
Az új kül- és biztonságpolitikai narratívát, a „müncheni konszenzust” az új stratégiai dokumentumok és a gyakorlati lépések is visszatükrözték. 2016-ban a Védelmi Minisztérium kiadta az új biztonságpolitikáról és a Bundeswehr jövőjéről szóló fehér könyvet (*Weissbuch 2016 zur Sicherheitspolitik und zur Zukunft der Bundeswehr*), amelyet további kül- és biztonságpolitikai dokumentumok követtek. Ezekben szinte kivétel nélkül megjelenik a megváltozott biztonsági környezetről szóló értékelés és a nagyobb

nemzetközi felelősségvállalás ambíciója. 2014–2016 folyamán Berlin vezető szerepet játszott az ukrajnai válságban a minszki egyezmények megkötésében és az Oroszországgal szembeni uniós szankciók meghozatalában, valamint az EU és Törökország közötti menekültügyi megállapodásban. A 2014-es és 2016-os NATO-csúcsokon jelentős felajánlásokat tett a kollektív védelem erősítése érdekében (ezt a későbbiekben részletesen kifejtjük). Franciaországnak 2015-ben katonai támogatást nyújtott az Iszlám Állam elleni fellépésben, és megnövelte békefenntartói jelenlétét Maliban. 2010–2020 között megkétszereződött a külügyminisztérium költségvetése, a hivatalos fejlesztési támogatások pedig ugyanezen időszakban 0,4-ről 0,74%-ra növekedtek (BUNDE 2020).

A „müncheni konszenzus” 2017-re azonban elveszítette lendületét, és végső soron nem volt képes alapvető biztonságpolitikai paradigmaváltást előidézni (MEYER ZUM FELDE 2020). Ennek fő oka, hogy noha a politikai szereplők egyetértettek Németország nagyobb nemzetközi szerepvállalásáról, annak módjáról nem alakult ki egységes konszenzus. Míg a szociáldemokraták a militarizációtól tartottak, addig az uniópártok támogatták a nagyobb biztonságpolitikai szerepvállalást, de ehhez nem tudtak anyagi és politikai támogatást biztosítani (LEONARD–PUGLIERIN 2021). Egyes vezető politikusok és a közvélemény felől sem volt egyértelmű a támogatás. Angela Merkel személyesen nem csatlakozott a müncheni beszédekhez, sem a *Review 2014*-hez, továbbá a politikai pártok erősen megosztottak voltak egyes biztonságpolitikai kérdésekben, mint például a védelmi kiadások emelésében vagy a felfegyverzett drónok beszerzésében (SCHELER 2021). Ami a közvéleményt illeti, habár a Bundeswehr felmérése szerint 2012 és 2019 között 42-ről 59%-ra nőtt azok aránya, akik Németország aktívabb külpolitikai szerepvállalását támogatták, azt elsősorban diplomáciai és gazdasági eszközökkel képzelték el. A Pew Research Center felmérése szerint 2017-ben a német közvéleménynek csak 40%-a értett egyet azzal, hogy a Bundeswehrnek fel kell lépnie, ha egy szövetséges országot támadás ér. A közvélemény formálásában komoly szerepe volt a politikai kommunikációnak, amely elmulasztotta megfelelően tájékoztatni a német társadalmat a biztonságpolitikai hangsúlyváltásokról, így például arról, hogy a Bundeswehrnek miért kell jelen lennie a balti térségben (BUNDE–HAMMELEHLE 2020).

A stratégiai gondolkodásbéli változás nem terjedt ki a politikai döntéshozók egészére, így egyes konkrét kitűzött célok sem tudtak teljesülni. Például a fehér könyv célkitűzése ellenére a Szövetségi Biztonsági Tanács gyakorlati hatásköre nem bővült, továbbra is csak a fegyverexportokra terjedt ki (Die Bundesregierung 2016). A biztonságpolitikai és gazdasági célok, illetve eszközök közötti diszharmonia láthatóan megnyilvánult továbbá az Északi Áramlat 2 ügyében és a Kínával való kapcsolatokban is (LEONARD–PUGLIERIN 2021).

A belpolitikai fragmentációból fakadó stratégiai deficit leglátványosabban a védelmi költségvetési tervezésben mutatkozott meg. Frank-Walter Steinmeier külügyminiszterként támogatta a NATO walesi csúcán a 2%-os GDP-célt. A 2017-es választási időszak, majd az új kormány alatt azonban felerősödtek az SPD-n belüli pacifista hangok, így különösen Sigmar Gabriel külügyminiszter és az SPD új elnöke, Rolf Mützenich részéről, akik kritikusan álltak a 2%-os célhoz. Az SPD nyomására a kormánykoalíció a 2024-re elérendő 2%-os célt 1,5%-ra módosította, annak ellenére, hogy a koalíciós szerződés célként tűzte ki a 2%-ot, és a gazdaság is stabil növekedési pályán volt (MEYER ZUM FELDE 2020). Angela Merkel a 2%-os cél elérését 2031-re tartotta reálisnak (Kanzlerin – Zwei Prozent Verteidigungsausgaben bis 2031 realistisch 2019). A 2%-os cél nem teljesítése miatt Németország éles nemzetközi kritikákat kapott szövetségesei, különösen Donald Trump elnök részéről. Igaz, 2019–2021 között emelkedtek a kiadások, 2021-ra elérték a 46,93 milliárd eurót, ami így is sikerként volt elkönnyelhető (Bundesministerium der Verteidigung 2021a). Azonban míg a Védelmi Minisztérium 2025-re 61,5 milliárd euróra történő további emelést kért, addig Olaf Scholz pénzügyminiszter 2022-re csak 47 milliárd eurót tervezett be, majd 2025-ig további 45,6 milliárd euróra történő fokozatos csökkenést irányzott elő, így tehát a 2%-os cél elérhetetlennek tűnt (FRIESE 2021).

*1. ábra: A német védelmi költségvetés alakulása 2010–2021 között
a bruttó hazai termék (GDP) arányában*

Forrás: NATO Public Diplomacy Division 2017; NATO Public Diplomacy Division 2022

Az Ukrajna elleni orosz agresszió újabb fordulatot eredményezett a német kül- és biztonságpolitikában. Olaf Scholz kancellár február 27-i parlamenti beszédében „korszakváltást” (*Zeitenwende*) jelentett be, amelynek legfontosabb eleme a védelmi kiadások több mint 2%-ra történő emelése és a Bundeswehr képességhiányainak pótlására egy 100 milliárd eurós különleges alap létrehozása volt. Ezenfelül bejelentette Ukrajna fegyverszállításokkal történő támogatását, ami szakítást jelentett a korábbi szigorú fegyverexport-politikával. Németország továbbá végérvényesen szakított az Oroszországgal szemben folytatott „változás kereskedelmen keresztül” (*Wandel durch Handel*) politikájával, így támogatta az uniós szankciókat és felmondta az Északi Áramlat 2 projektet. A kormány Németország első nemzeti biztonsági stratégiáját fogja kiadni, amely a megváltozott biztonsági környezetre fog reagálni (Auswärtiges Amt 2022). Németország továbbá 14 európai országgal kezdeményezte egy európai légvédelmi rendszer (*European Sky Shield Initiative*) létrehozását is (Europäische Nato-Staaten bringen Luftabwehrschirm auf den Weg 2022).

A német stratégiai gondolkodás fontos előrelépésének tekinthető, hogy 2023 júniusában a kormány kiadta Németország első nemzeti biztonsági stratégiáját. A stratégia a biztonság tágabb értelmezését vallja: kulcsszava az integrált biztonság, amely nemcsak a katonai szektort, hanem a gazdasági, környezeti, társadalmi és információs szektort is takarja, és ezek összehangolására törekszik. A dokumentum első pillére a „küzdőképesség” (*Wehrhaftigkeit*), amely többek között magában foglalja a hiteles elrettentési és védelmi képességek fejlesztését, a transzatlanti szövetség európai pillérének és a közös kül- és biztonságpolitikának a megerősítését, az európai védelmi ipar fejlesztését, az uniós válságkezelésben való aktívabb részvételt, valamint a szigorított, de stratégiai érdekeket figyelembe vevő fegyverexport-politikát. A dokumentum második pillére a reziliencia (*Resilienz*), amely lefedi a hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépést, a katasztrófavédelmet, a kiberbiztonságot, továbbá az egyoldalú gazdasági függőségek csökkentését és az ellátási láncok diverzifikációját, amelyet például az EU kereskedelmi partnerségeinek kiépítésével és az uniós belső piac megerősítésével kíván elérni. A stratégia harmadik pillére a fenntarthatóság (*Nachhaltigkeit*), amely a klíma-védelmet, a fejlesztési támogatásokat és a humánbiztonság különböző területeit fedile (Die Bundesregierung 2023). A nemzeti biztonsági stratégia részterületeit további ágazati stratégiák (például a 2023 júliusában megjelent Kína-stratégia) fogják tárgyalni.

A „korszakváltásban” az egyik legnagyobb bizonytalansági tényező a különleges haderőfejlesztési alap (*Sondervermögen*) és a védelmi kiadások kérdése. Olaf Scholz 2022. februári ígérete, miszerint „mostantól évről évre a bruttó hazai termék több mint 2%-át fogjuk védelmünkbe fektetni”, a pénzügyi tervezés alapján azonban

kétségszűbevonható. 2022 júniusában a német parlament kétharmados többséggel jóváhagyta a 100 milliárd eurós különleges alapról szóló törvénytervezetet és az ehhez szükséges alkotmánymódosítást, amelynek értelmében a különleges alapra nem vonatkozik a német államadósság növekedését gátló alkotmányos szabályozás. A törvény értelmében a 2%-os célt a különleges alap legfeljebb 5 év alatt történő felhasználásával kívánják elérni. A 100 milliárd eurós különleges alap tehát beleszámít a rendes védelmi költségvetésbe, és nem azon felül értendő. A különleges alap elköltése után a védelmi költségvetésből kívánják finanszírozni a haderőfejlesztési célokat (*Gesetz zur Finanzierung der Bundeswehr und zur Errichtung eines „Sondervermögens Bundeswehr“* 2022). A parlament azonban 2022 júniusában 2022-re csak 50,4 milliárd eurós védelmi költségvetést hagyott jóvá (Deutscher Bundestag 2022a), a kormány által javasolt, 2022–2026-ra vonatkozó pénzügyi tervben pedig konstansan évi 50,1 milliárd euró szerepel (Deutscher Bundestag 2022b), habár a 2024-re szóló költségvetési terv már 51,8 milliárd euróval számol (Bundesministerium der Verteidigung 2023a). A Német Gazdasági Intézet számításai szerint amennyiben a 100 milliárd eurót 2026-ig felhasználják, és a rendes védelmi költségvetést nem növelik, 2027-től közel 35 milliárd euró fog hiányozni a 2%-os cél eléréséhez. Ellenkező esetben, ha még 2026 után is marad a különleges alapból, akkor viszont a 2% 2026 előtt nem lesz teljesíthető (RÖHL–BARDT–ENGELS 2022). Németország tehát a különleges alappal teljesíteni fogja a 2%-os célt, azonban a különleges alap kimerülésével nem lesz képes azt fenntartani, ehhez elengedhetetlen lenne a rendes védelmi költségvetés emelése is. A bejelentett fegyverzeti beszerzések arra utalnak, hogy a kormány rövid távon kívánja az extraforrásokat felhasználni (CSIKI VARGA – ETL 2022). A nemzeti biztonsági stratégia szerint a 2%-os célt csak többéves átlagban fogja Németország teljesíteni, ezzel tehát borítékolható, hogy a védelmi költségvetés nem minden évben fogja elérni a 2%-ot (Die Bundesregierung 2023).

Christine Lambrecht védelmi miniszter és a szociáldemokrata párt társvezetője, Lars Klingbeil célul tűzte ki, hogy Németország akár katonai téren is „vezető hatalommá” (*Führungs-macht*) váljon (Bundesministerium der Verteidigung 2022a; Für SPD-Chef Klingbeil soll Deutschland eine internationale »Führungs-macht« werden 2022), Scholz kancellár pedig Németországot az európai biztonság garantálójaként említette (SCHOLZ 2022). A védelmi költségvetési tervezés fentebb említett problémái miatt arra következtethetünk, hogy egyáltalán nem garantált, hogy valódi „korszakváltás” fog bekövetkezni a német biztonságpolitikában, és fennáll a kockázat, hogy a széles körű célkitűzések csak a rövid távú politikai haszonszerzést fogják szolgálni, a strukturális problémák továbbra is fennmaradnak.

A Bundeswehr

Feladatkör

A német stratégiai gondolkodás alapvetően behatárolja a haderő mint külpolitikai eszköz szerepét. A Bundeswehrt eredetileg a Német Szövetségi Köztársaság (akkor még Nyugat-Németország) és a NATO területének védelmére hozták létre 1955-ben. Németország alaptörvénye értelmében a fegyveres erők a honi és szövetségi terület védelmén kívül csak akkor alkalmazhatók, ha azt az alaptörvény kifejezetten lehetővé teszi, támadó jellegű háborúban nem vehet részt. Belföldön szintén csak kivételes helyzetekben, így természeti katasztrófáknál vagy a demokratikus rend fenyegetettsége esetén alkalmazható (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland [é. n.]).

A biztonsági környezet dinamikus változásával napjainkra a Bundeswehr feladatspektruma jelentősen kibővült, így a haderővel szemben támasztott elvárások is megnövekedtek. A 2016-ban kiadott új fehér könyv értelmében a Bundeswehr feladatai (ebben a prioritási sorrendben) a honi és kollektív védelem NATO- és EU-keretekben, nemzetközi válságkezelés, hazai biztonsághoz való hozzájárulás és német állampolgárok külföldi mentése, valamint a partnerség és együttműködés, illetve a humanitárius segítségnyújtás (Die Bundesregierung 2016). A 2018-ban kiadott Bundeswehr-konceptió ezenfelül külön kiemeli a kiberbiztonság védelmi aspektusait (Bundesministerium der Verteidigung 2018a). A korábbi stratégiai dokumentumokhoz képest előrelépést jelent, hogy a kollektív védelmi feladatokat a Bundeswehrnek már nem csupán a NATO V. cikkelye, hanem az EU kölcsönös segítségnyújtáson alapuló önvédelmi mechanizmusa szerint kell ellátnia (ALTDORFER – CSIKI VARGA 2021). A 2023-as nemzeti biztonsági stratégia újdonsága, hogy leszögezi, a Bundeswehr alapfeladata a hon- és szövetségvédelem, minden további feladata ennek rendelődik alá, így egyértelműsíti a prioritásokat. Szintén kiemelendő, hogy a dokumentum a kollektív védelem mellett a Bundeswehr elrettentési képességeit is hangsúlyozza (Die Bundesregierung 2023).

A német haderő 2022 őszén három kontinensen 13 misszióban és műveletben vett részt, több mint 2000 fővel. Ebből három CSDP- és négy ENSZ-misszióban, valamint öt NATO-műveletben, továbbá egy *ad hoc* nemzetközi koalíciós és egy belföldi katonai-egészségügyi műveletben (lásd 1. táblázat). A legnagyobb erővel a NATO megerősített előretolt jelenlétének (*enhanced Forward Presence* – eFP) keretében 2016 óta Litvániában keretnemzetként, valamint 2022 márciusától kezdve a NATO szlovákiai Kiemelt Éberségi Tevékenységi Harccsoportjában (*enhanced Vigilance*

Activities Battlegroup, Slovakia – eVABG SVK), továbbá 2013 óta Maliban az ENSZ missziójában van jelen.

1. táblázat: A Bundeswehr műveletei és missziói 2022 októberében

Művelet/misszió	Nemzetközi keret	Hely	Létszám
KFOR	NATO	Kosзовó	68
Sea Guardian	NATO	Földközi-tenger	158
eFP	NATO	Litvánia	1022
eVABG SVK	NATO	Szlovákia	498
EUFOR Althea	EU	Bosznia-Hercegovina	29
EUTM Mali	EU	Mali	207
EUNAVFORMED Irini	EU	Földközi-tenger	23
UNMISS	ENSZ	Dél-Szudán	13
UNIFIL	ENSZ	Libanon	126
MINURSO	ENSZ	Nyugat-Szahara	3
MINUSMA	ENSZ	Mali	1129
Counter Daesh/Capacity Building Iraq/ Nato Mission Iraq	ISIS elleni koalíció/NATO	Szíria/Irak	266
STRATAIRMEDEVAC		Németország	36

Forrás: Bundeswehr 2022

A Bundeswehr ezenkívül a NATO keretében állandó haditengerészeti erőkkel van jelen az Atlanti-óceánon és az Északi-tengeren, valamint a Földközi-tengeren, a légierő pedig légi rendészeti feladatot lát el a Baltikumban és Romániában (Bundeswehr 2022). A külföldi missziók mellett az utóbbi években a haderő belföldön is fokozott szerepet vállalt. 2020 márciusa óta logisztikai támogatást nyújt a koronavírus-járványban az egészségügyi és szociális intézmények számára. A Védelmi Minisztérium 2020-ban a Bundeswehr történetében először állított fel az egészségügyi válsághelyzetre reagálva egy 15 000 fős, majd 25 000 főre emelt kontingenst (*Hilfeleistung gegen Corona*) (MAJOR–SCHULZ–VOGEL 2020; Bundesministerium der Verteidigung 2021b). A 2021 nyarán történt észak-rajna-vesztfáliai áradások alatt több mint 2000 katona vett részt a kármentésben (Bundeswehr 2021a).

A fehér könyvben, a 2018-as Bundeswehr-koncepcióban és a 2023-as nemzeti biztonsági stratégiában meghatározott feladatkörrel összhangban a német haderő központi szerepet játszik a (közép-)európai haderők képességfejlesztésében, illetve integrációjuk előmozdításában is.¹

¹ A Bundeswehr jelentős szerepet tölt be továbbá a Magyar Honvédség felkészítésében, mentorálásában is, így az új haditechnikai eszközök használatának elsajátításában, illetve a doktrínafejlesztésben.

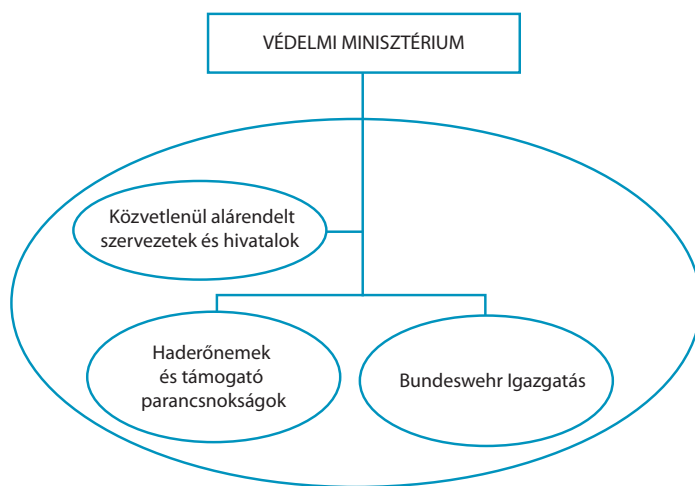
Szervezet, vezetés és irányítás

Az alaptörvény értelmében a német haderő főparancsnoka békeidőben a védelmi miniszter, háború idején a kancellár (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland [é. n.]). A védelmi minisztert a Bundeswehr főszemlélője (*Generalinspekteur*) mint a vezérkari főnöki² funkciót ellátó, legmagasabb rendfokozatú katona támogatja. A főszemlélő felelős a védelmi tervezésért, a haderő fejlesztéséért és vezetéséért, valamint a műveletek előkészítéséért, vezetéséért és értékeléséért (Bundesministerium der Verteidigung [é. n.]). Lévéen, hogy a Bundeswehr eredetileg kifejezetten kollektív védelmi feladatokat ellátó haderőként jött létre, kollektív védelem esetén műveleti irányítását automatikusan a NATO főparancsnokának rendeli alá. A nemzetközi missziók irányítására csak 2001-ben jött létre az Összhaderőnemi Műveleti Parancsnokság Berlin-Gatowban (ZAPFE 2015).

A Bundeswehr központi magját a fegyveres erők alkotják (*Streitkräfte*), amelynek állománya haderőnemekhez (szárazföld – *Heer*, légierő – *Luftwaffe*, haditengerészet – *Marine*) vagy önálló szervezeti egységekhez (Összhaderőnemi Támogató Parancsnokság – *Streitkräftebasis*, Központi Egészségügyi Szolgálat – *Zentraler Sanitätsdienst*, Kiber- és Információs Parancsnokság – *Cyber- und Informationsraum*) vannak beosztva (Bundeswehr [é. n. a]).

A szárazföldi haderőnem gerincét egy könnyű gyors reagálású hadosztály, valamint az 1. és a 10. gépesített hadosztály adja. A gyors reagálású hadosztály két légi mozgékonyaságú dandárból (ezek egyike Hollandiában állomásozik), különleges műveleti parancsnokságból és két szállítóhelikopter-ezredből áll. Az 1. és a 10. hadosztály vesz részt a NATO kollektív védelmi intézkedéseiben, így a Nagyon Magas Reagálású Összhaderőnemi Harccsoportban (*Very High Readiness Joint Task Force* – VJTF) és a litvániai többnemzeti harccsoportban. A 10. hadosztálynak része az 1989-ben létrehozott francia–német dandár. A haditengerészet két flottillával és egy haditengerészeti légi parancsnoksággal rendelkezik. A légierő összesen hat taktikai repülőezredből (ebből négy ezred Eurofighter vadászgépekkel és két ezred Tornado vadászbombázókkal), továbbá három szállítóezredből, egy különleges műveleti helikopterszázadból és egy légvédelmi ezredből áll fel.

² A potsdami konferencia döntése értelmében Németország nem rendelkezhetett vezérkarral, ezért az 1955-ben felállított Bundeswehrben azóta sem használják a vezérkar (*Generalstab*) kifejezést. Lásd: Wissenschaftliche Dienste des Deutschen Bundestages 2019.

2. ábra: A Bundeswehr szervezete

Forrás: saját szerkesztés

A haderő szervezetének második pillérét a civil alkalmazottakból álló Bundeswehr Igazgatás (*Bundeswehrverwaltung*) képezi. Idetartoznak a személyzeti ügyekért, a felszerelésért, információ-technológiáért és karbantartásáért, valamint az infrastruktúráért, környezetvédelemért és szolgáltatásokért felelős részlegek, továbbá a katonai lelkészség és a jogi részleg. A Bundeswehr részét képezik továbbá a Védelmi Minisztériumnak közvetlenül alárendelt szervezeti egységek, mint a Bevetésvezetési Parancsnokság, a Tervezési Hivatal, a Légügyi Hivatal, a Vezetési Akadémia, a Belső Vezetés Akadémiája, a Bundeswehr Hadtörténeti és Társadalomtudományi Központja, a Bundeswehr Területvédelmi Vezetési Parancsnoksága, valamint a Katonai Elhárítószolgálat Hivatala (Bundeswehr [é. n. a]).

Civil kontroll

A feladatkörrel ellentétben a Bundeswehr feletti erős civil kontroll változatlan maradt. A civil kontrollban kezdettől fogva kiemelt szerepe van a német parlamentnek. A parlament szavazza meg évenként a védelmi költségvetést, amely előírja a haderő létszámát és szervezetét. A védelmi bizottság egyedüli parlamenti bizottságként vizsgálati jogkörrel rendelkezik, valamint javaslatokat fogalmaz meg a védelmi költségvetésre

vonatkozóan (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland [é. n.]; Deutscher Bundestag [é. n.]). A védelmi bizottság munkáját támogatja az öt évre kinevezett parlamenti megbízott (*Wehrbeauftragte des Bundestages*), aki évente nyilvános jelentést készít a haderő állapotáról, és rendszeres csatlátoztatásokat tesz. Ennél is fontosabb, hogy a szövetségi alkotmánybíróság 1994-es döntése és a Bundeswehr parlamenti ellenőrzéséről szóló 2005-ös törvény (*Parlamentsbeteiligungsgesetz*) értelmében a parlament dönt a Bundeswehr külföldi telepítésének mandátumáról, annak megújításáról és visszavonásáról, amennyiben a Bundeswehr fegyveres „vállalkozásban” vesz részt vagy az várható (Bundesministerium der Justiz – Bundesamt für Justiz [é. n.]). A parlamentnek joga van megváltoztatni a műveleti feltételeket is. A német haderőt ezért szokás „parlamenti hadseregnek” (*Parlamentsarmee*) nevezni. Veszélyhelyzetben a kormány parlamenti mandátum nélkül telepíthet külföldre erőket, azonban a mandátumot minél hamarabb biztosítani kell. További kivétel, hogy a kormány megfigyelő missziókat engedélyezhet szintén parlamenti jóváhagyás nélkül, azonban itt is szükséges a parlamenti pártok vezetőinek és a parlamenti külügyi és védelmi bizottságoknak a jóváhagyása (JUNK–DAASE 2013).³

A civil kontroll a Bundeswehr norma- és értékrendjében a belső vezetési koncepciójában (*Innere Führung*) is érvényesül.⁴ Az *Innere Führung* alapelve az „egyenruhás polgár” eszményképe, miszerint a katonáknak tudatában kell lenniük, hogy ők nemcsak a haderő, hanem a társadalom tagjai is. Mint a demokratikus értékek védelmezői, tartaniuk kell magukat az alapjogokhoz, és kötelesek politikailag képezni magukat (Bundesministerium der Verteidigung 2017). Az utóbbi években a haderőben terjedő szélsőséges jobboldali és iszlamista nézetek alapvető kihívást jelentenek az *Innere Führung* koncepciója számára (ETL 2021).

³ A törvény rugalmas értelmezése miatt a kormányok azonban többször vitába keveredtek az ellenzékkel és a parlamenti megbízottal, amiért egyes kiképzőmissziókba mandátum nélkül telepítettek erőket, így például Irakba, Nigerbe, Kamerunba vagy Tunéziába. A kormány szerint ezen kiképzőmissziókban a haderő nem fegyveres tevékenységben vett részt, csupán katonai tanácsadást folytatott, ezért nincs szükség parlamenti mandátumra. A Volker Rühe által vezetett bizottság 2015-ben javasolta, hogy a parlamenti ellenőrzésről szóló törvényben pontosítani kellene, milyen esetekben nem várható fegyveres „vállalkozás”, így például logisztikai támogatás, humanitárius segítségnyújtás vagy kiképzés esetén. A törvényt azóta sem változtatták meg (ZAPF 2019; Deutscher Bundestag 2015).

⁴ Bővebben lásd: DUDÁS 2021.

Személyi állomány, fegyverzet

A kezdetben közel félmillió német haderő létszámát 1990 után fokozatosan csökkentették, először a „kettő plusz négy” szerződésből fakadó kötelezettségek, majd az „expedíciós” haderőmodellre való áttérés miatt. A 2010-es évek reformfolyamata (lásd a következő fejezetet) a sorkatonai szolgálat felfüggesztését és így a személyi állomány jelentős csökkenését eredményezte. 1990–2015 között 60%-os csökkenés történt (KRAFT 2018). A további fogyást személyzeti reformintézkedésekkel sikerült visszafordítani, így a 2016-os mélypontról (166 500 fő) 2020 augusztusára az önkéntes szolgálatot teljesítőkkel⁵ együtt elérte a 185 198 főt, e szám azonban lecsökkent az időközben kilépő önkéntes szolgálatot teljesítők és a szerződéses katonák miatt.⁶ A növekedés a koronavírus-járvány alatt megtorpant. 2022 augusztusában összesen 182 811 katona állt szolgálatban, ebből 56 181 hivatásos, 118 162 szerződéses, 8191 önkéntes szolgálatot teljesítő és 277 honvédelmi önkéntes szolgálatot⁷ teljesítő állományban volt. A szárazföldi haderőnemben 62 724, a légierőnél 27 275, a haditengerészetnél 16 092, az Összhaderőnemi Támogató Parancsnokságnál 27 636, a Központi Egészségügyi Szolgálatnál 19 873, míg a Kiber- és Információs Parancsnokságon 14 155 fő szolgált. A Védelmi Minisztérium célja, hogy a létszám 2027-re 203 000 főre növekedjen, ehhez azonban közel 9000 további státuszt kellene elérhetővé tenni, aminek a finanszírozása a Pénzügyminisztérium ellenállása miatt egyelőre nem biztosított a 2023–2028 közötti időszakra. A betöltetlen státuszok száma továbbra is magas: 2021 végén a legénységi állomány feletti életpályák 17,5%-a betöltetlen volt. A személyzetihiány elsősorban a haditengerészetet és a légierőt (különösen a pilóta-személyzetet) érinti (Deutscher Bundestag 2022c).

⁵ A sorkatonai szolgálat 2011-es felfüggesztésével a Bundeswehrben bevezették az önkéntes szolgálatot, amelynek keretében az állampolgárok 7-től 23 hónapig terjedő szolgálatot teljesíthetnek a csapatoknál anélkül, hogy több évre el kellene köteleződniük. Az első hat hónapos próbaidő alatt mindkét fél felmondhatja a szerződést. Az önkéntes szolgálatra a 17. életévüket betöltött, oktatási kötelezettségüknek eleget tevő állampolgárok jelentkezhetnek. Sikeres kiképzés után külföldi missziókban is részt vehetnek.

⁶ Lásd bővebben: SPECK 2020; Deutscher Bundestag 2022c.

⁷ Az új önkéntes szolgálati formát (*Freiwilligen Wehrdienst im Heimatschutz*) 2021-ben vezették be kísérleti jelleggel, amelynek tagjai csak honi szolgálatot teljesítenek, a saját lakóhelyüknek megfelelő régióban. A kiképzés után a területi tartalékos állomány részévé válnak, válság esetén a kritikus infrastruktúrák védelmében vagy természeti katasztrófák mentésében vesznek részt. Lásd: Bundesministerium der Verteidigung 2021c.

Németország

A legnagyobb hiányosságok azonban a Bundeswehr haditechnikai eszközállományában jelentkeznek. 2022-ben a Military Balance adatai szerint a Bundeswehr legfontosabb fegyverrendszerei a következők voltak:

2. táblázat: A Bundeswehr haderőneveinek fegyverzete a 2023. évi állás szerint

Eszköz	Eszközök darabszáma és típusa
Szárazföld	
harckocsi	321 db Leopard 2 (ebből 98 db a legújabb A7/A7V verzió)
gyalogági harcjármű	680 db (ebből 330 db Marder és 350 db a modernebb Puma)
páncélozott szállítójármű	812 db (ebből az elavultabb Fuchs-ból 359 db, míg a fejlettebb Boxerből 341 db)
tüzérségi eszköz	245 db (ebből 109 db PzH 2000 önjáró löveg)
támadó helikopter	51 db (Tiger)
szállítóhelikopter	102 db (82 darab NH90-es, 13 db H135 és 7 db H145)
pilóta nélküli légi jármű	245 db (123 db ISR, 35 db KZO, 87 db LUNA)
Haditengerészet	
tengeralattjáró	6 db Type 212A
fregatt	8 db (4 db Baden-Württemberg, 4 db Brandenburg osztályból)
Légiereő	
vadászgép	226 db (ebből 138 db Eurofighter és 88 db Tornado)
szállítógép	58 db (ebből 38 db A400M és 3 db C-130J-30 Hercules)
helikopter	89 db (16 db H145M, 70 db CH-53G/HA/GS/GE Stallion, 3 db AS332U2 Cougar II)
légvédelmi eszközök	30 db Patriot PAC-3, 20 db ASRAD Ozelor, 12 db C-RAM Mantis

Forrás: Chapter Four: Europe 2023

A német haderő eszközállománya a 2010-es évekre jelentősen leromlott, a médiában sorra jelentek meg a Bundeswehr botrányos állapotáról szóló hírek. Látványos hírként terjedt el a Bundeswehr 2018-as jelentése alapján, hogy 2017 végén a 244 Leopard harckocsiból közel 70 darab, a 120 Puma harcjárműből csak 25 volt bevethető, a 6 tengeralattjáróból pedig egy sem. A műveleti szerepvállalás biztosítása érdekében a külföldön szolgáló alakulatokhoz átcsoportosították a bevethető fegyverrendszereket, így a hazai alakulatoknak a leamortizálódott eszközök jutottak. E tendencia oka volt egyfelől a védelmi kiadások 2010 utáni csökkenése (2014-re a GDP 1,19%-a), másfelől pedig az, hogy európai viszonylatban is kevés volt az eszközbeszerzésekre fordított kiadás: ez 2011-ben 16,5% volt, majd 2018-ban 14%-ra csökkent (ETL – CSIKI VARGA 2019). Jelenleg a védelmi költségvetés 20,9%-a fedezi az eszközbeszerzést, ezzel épphogy teljesítve a NATO ajánlását és továbbra is elmaradva Franciaország, Nagy-Britannia, Spanyolország mögött (NATO Public Diplomacy Division 2022). A finanszírozás mellett súlyos problémát jelent a beszerzési rendszer túlzott bürokratizáltsága és lassúsága, aminek következtében az egységekhez jelentős késésekkel érkeznek meg az eszközök. Látványos példa, hogy 2015-ben Ursula von der Leyen akkori védelmi

miniszter bejelentette új gépkarabélyok beszerzését, ami azóta sem történt meg, mivel kezdetben az eredeti döntéssel szembemenve 2021-ben a kormány mégis a Heckler & Koch vállalatot bízta meg a gyártással (TAGESSCHAU 2022). Légi deszantosok 10 éve várnak új sisakokra (BOSEN 2022). A Patriot rendszert jövőben leváltó légvédelmi rakéták beszerzéséről továbbra sem született döntés, a korábban tervbe vett Taktikai Légvédelmi Rendszer (*Taktisches Luftverteidigungssystem*) beszerzése költségvetési hiány miatt nem valósult meg (LEHNING 2022). A felfegyverzett drónok beszerzéséről szóló döntést pedig 10 éves vita előzte meg (SCHÖRNIG 2022).

A nyilvánosan elérhető, a Bundeswehr fő fegyverrendszereinek készenlétéről szóló 2021. évi jelentés szerint a fő fegyverrendszerek átlagosan 77%-ban voltak bevethető állapotban. Ebből a harcjárművek 71%-a, a haditengerészeti eszközök 72%-a, a légierő 65%-a, továbbá a harctámogató eszközök 82%-a. Az összesen 71 fő fegyverrendszerből 14 azon csoportba tartozott, amelyek újonnan kerülnek hadrendbe, mint például a Tiger helikopter vagy a Puma gyalogsági harcjármű. Ezeknek átlagban 88%-a bevethető, azonban fegyverrendszerenként jelentős különbségek vannak: a védelmi miniszter 2022. áprilisi nyilatkozata szerint a 350 Puma harcjárműből 150 bevethető, míg az 51 Tiger helikopterből mindössze 9(!) képes felemelkedni (Bundesministerium der Verteidigung 2021c; Nur 150 Puma-Panzer einsatzbereit 2022). 32 fegyverrendszer (például a Leopard 2, a Boxerek vagy a fregattok) az „érett” fázisba tartozik, ezek 76%-a bevethető. A legrosszabb állapotban a 25 legöregebb fegyverrendszer van (mint a Marderek, a CH-53-as helikopterek vagy a Tornado vadászbombázók), amelyek átlagosan 68%-ban bevetethetők, de 7 fegyverrendszer bevetethetősége 50% alatt van. E számok a 2010-es évek közepéhez képest kétségtávol előrelépést jelentenek, azonban azon célkitűzés, hogy az eszközállomány érje el a 70%-os készenlétet, csak 38 fegyverrendszer esetében teljesült (Bundesministerium der Verteidigung 2021d). A fő kihívást jelenleg a helikopter-állomány és az A400M szállítógépek bevetethetősége jelenti, ugyanakkor javuló tendencia történt a Leopard 2-esek és a Pumák esetében (CSIKI VARGA – ETL 2022). A parlamenti megbízott jelentése szerint a fő fegyverrendszereken kívül az egyéni katonai felszerelésben is hiányosságok vannak, lassan történik többek között a védősisakok, a rádiók, a málhahevederek és az egyenruhák beszerzése (Deutscher Bundestag 2022c).

Összességében az eszközállomány lassú javuláson megy keresztül, azonban kérdés, hogy a gyors és kiszámíthatatlan nemzetközi környezetben miként képes megfelelni a politika által kitűzött ambícióknak. Védelmi ipari és parlamenti képviselők felhívták rá a figyelmet, hogy a Bundeswehrnek egy-két napra(!) elegendő lőszere lenne háborús helyzet esetén. A lőszerhiányt az ukrainai fegyverszállítások okozták, azonban

a kormány még nem rendelt utánpótlást a védelmi ipartól. Szakértők szerint csak a lőszer pótlására 30 milliárd euróra lenne szükség 2030-ig, amit a védelmi költségvetésből kellene finanszírozni. A jelenlegi költségvetésben ehhez egymilliárd euró áll rendelkezésre, és legalább 237 millió euróval kellene növelni (HEIMBACH 2022).

Transzformáció és haderőfejlesztés a NATO keretében

Az újraegyesített Németország haderejében az első vízvonalstót a klasszikus területvédelmiről az expedíciós, békeművelti haderőmodellre való áttérés jelentette. Az 1994-es alkotmánybíróági döntéssel lezárult az „*out of area*” műveletek kérdése, ezt követően a Bundeswehr számos ENSZ-, NATO- és EU-békeművelletben vett részt, ráadásul a NATO 1999-es koszovói légi művelletében, majd később az afganisztáni ISAF misszióban már harci tevékenységet is folytatott. A bővülő művelleti spektrum új képességek (például stratégiai légi szállítás, felderítő drónok, műholdas kommunikáció) és doktrínák elsajátítását tették szükségessé (KRAFT 2018).

A legjelentősebb változást a Karl-Theodor zu Guttenberg által kezdeményezett reformfolyamat (*Neuausrichtung der Bundeswehr*) jelentette 2010-től. A túlfeszített missziós szerepvállalás⁸ és a 2008-as gazdasági világválsággal járó 8,3 milliárd eurós költségmegvonás válaszütt elé állította a német védelmi tervezést. Zu Guttenberg reformja a haderő 163 500 főre csökkentését, ezzel együtt a sorkötelezettség felfüggesztését, a Védelmi Minisztérium átstrukturálását, a fő fegyverrendszerek beszerzésének lecsökkentését és a régi hidegháborús eszközök kivonását rendelte el. Utódja, Thomas de Maizière a létszámot 185 000 főben maximalizálta, továbbá 394-ből 31 állomás-hely bezárását és a civil alkalmazottak számának 76 000 főről 55 000 főre történő csökkentését tűzte ki célul (KRAFT 2018; CSIKI 2012).

Az eredetileg 2017-re teljesítendő reform a biztonsági környezet változásával és a fentebb említett „müncheni konszenzus” által kitűzött ambíciók miatt ismét radikális módosításon ment keresztül Ursula von der Leyen minisztersége idején. A 2014-es walesi, majd a 2016-os varsói NATO-csúcsokon Németország bizonyítani kívánta, hogy hajlandó a NATO-n belüli nagyobb szerepvállalásra. Németország

⁸ 2014-ben az ISAF és a KFOR misszióban már közel 4000 fővel vett részt, ami arányaiban messze nagyobb volt, mint a legtöbb uniós tagállamé. Emellett 2010-től a művelleti spektrum olyanokkal bővült, amelyek a helyi erők kiképzésére, tanácsadására, felszerelésére irányultak, többek között Szomáliában (*EUTM Somalia*), Maliban (*EUTM Mali*), Afganisztánban (*Resolute Support*) vagy Irakban (*NATO Training Mission Iraq*). Lásd bővebben: HETTYEY 2014; KRAFT 2018.

vállalta, hogy 2015-ben, 2019-ben, 2023-ban, majd 2027-ben keretnemzete lesz a VJTJF-nek, valamint hogy az eFP-ben keretnemzet lesz a litvániai harccsoportban. Ezenfelül fokozta részvételét a balti légtérrendészetben, a haditengerészeti jelenlétben és a NATO hadgyakorlatain (MEYER ZUM FELDE 2020). 2016-ban Németország bővítette a Keretnemzet Koncepciót (*Framework Nations Concept*), amely a képességfejlesztésen túl többnemzeti nagyformációk (például három hadosztály) létrehozását célozta meg.⁹ Jelentős német kezdeményezés volt az ulmi Összhaderőnemi Támogató és Felkészítő Parancsnokság (*Joint Support and Enabling Command – JSEC*) létrehozása, amely kollektív védelem esetén a szövetség számára elengedhetetlen logisztikai koordináló, ellátó és kiképzési feladatokat látna el. Von der Leyen továbbá 2015-ben a három „fordulat” (*Trendwende Finanz, Trendwende Personal, Trendwende Material*) bejelentésével kezdeményezte a védelmi költségvetés további csökkenésének megállítását, illetve személyzeti és fegyverzeti reformintézkedéseket foganasított (SCHÜTZ–VERBOVSZKY–BORCHERT 2022).

A megváltozott biztonsági környezethez és a NATO-nak képességfelajánlásokhoz való adaptációban azonban újabb fordulatra volt szükség a haderőreformban. A Bundeswehr tervezési részlegének vezetője, Erhard Bühler által kidolgozott koncepció szakított a 2011-ben kezdett iránnyal, helyette célul tűzte ki, hogy lényegében az expedíciósról ismét *egy magas készenléti, kollektív védelmi feladatra alkalmas haderőmodellre való áttérés történjen*. A képességfejlesztési tervdokumentum (*Fähigkeitsprofil der Bundeswehr*)¹⁰ ezt három lépésben határozta meg: 1) 2023-ra egy dandárnak kell a teljes készenlétet elérnie, hogy Németország keretnemzetként biztosítani tudja a VJTJF szárazföldi elemét, fel kell tudni állítani továbbá egy légi és haditengerészeti képességekből álló harci köreléket, emellett biztosítani kell a litvániai eFP-ben és az esetleges EU harccsoportban való részvételt; 2) ezt követően 2027-re egy teljesen modernizált gépesített hadosztályt kell kiállítani, 3) majd végül 2031-re három harcképes gépesített hadosztállyal (minimum 8, maximum 10 német dandárral) kell rendelkezni. A hadosztályok feltöltését elősegítené a holland és a közép-európai államok egységeinek integrálása, amelyekkel összesen 15 dandár állna fel. A tervek között szerepelt továbbá, hogy 2032-re 4 légi harccsoporttal, 25 bevethető felszíni hadihajóval,

⁹ Az együttműködés keretében Hollandia, Románia és Csehország dandárokat rendelt alá a Bundeswehr hadosztályainak, továbbá 2018 óta egy litván gépesített dandár folytat szoros együttműködést a német páncélos egységekkel.

¹⁰ A dokumentum nem nyilvános, az elérhető információkat a Bundeswehr Tartalékosainak Szövetsége (*Verband der Reservisten der Deutschen Bundeswehr*) és részben a Védelmi Minisztérium tette közzé.

8 tengeralattjáróval, valamint egy kiber- és információs műveleti csoporttal, illetve űr- és különleges műveleti, valamint kiszolgáló és támogató képességekkel kell rendelkezni (Bundesministerium der Verteidigung 2018b; DREIFKE 2021).

A képességfejlesztési tervdokumentumban foglalt célok eléréséhez szükséges források azonban nem jelentek meg a kormány pénzügyi tervezésében. A forráshiánnyal még a 2027-re teljesítendő középtávú haderőfejlesztési cél sem lett volna teljesíthető (CSIKI VARGA – ETL 2022). A forráshiány olyan kulcsfontosságú fegyverrendszerek beszerzését és finanszírozását is kérdésessé tette, mint a NATO nukleáris megosztási programjában való részvételt biztosító Tornado gépek lecserélése, valamint a Franciaországgal és Spanyolországgal közösen fejlesztett, a jövő légi harci rendszere (*Future Combat Air System – FCAS*)¹¹ program (MEYER ZUM FELDE 2020).

Összességében a szakértői körökben a pénzügyi és politikai támogatottság hiánya miatt komoly kételyek merültek fel a 2017-ben indított újabb haderőreformmal kapcsolatban, egyesek szerint egyetlen nehézdandár kiállítása is problémákba ütközik (SHURKIN 2022). A személyzeti, költségvetési és fegyverzeti reformok noha értek el sikereket (növekedett az állomány, javultak a munkakörülmények, a védelmi költségvetés nem csökkent tovább), ezek elmaradtak a várakozásoktól (SCHÜTZ–VERBOVSZKY–BORCHERT 2022).

A haderőfejlesztés útját váratlanul és döntően befolyásolta az orosz–ukrán háború és a 2022 februárjában bejelentett 100 milliárd eurós különleges alap. Christian Lindner pénzügyminiszter bejelentette: a cél, hogy a Bundeswehrt „Európa leghatékonyabb haderejévé” tegyék (Lindner will Bundeswehr zur „wirksamsten Armee Europas” machen 2022). A kollektív védelem erősítése érdekében kezdetben egy német–holland légvédelmi Patriot rendszerekkel felszerelt harccsoport települt Szlovákiába (NATO Allied Air Command 2022), majd a Bundeswehr egy legfeljebb 1200 fős hozzájárulást vállalt az újonnan felállított szlovákiai Többnemzeti Harccsoporthoz (Bundeswehr [é. n. b]). A 2022. évi madridi NATO-csúcson Németország összesen 15 000 főt, két harcképes hadosztályt, 65 repülőgépet, 20 hadihajót és különleges műveleti erőket ajánlott fel a NATO Reagáló Erőibe. Vállalta továbbá, hogy a körülbelül 1000 fős litvániai harccsoportot 3500 fős dandárrá erősíti (GEBAUER 2022). A kormány döntése az F–35-ös vadászgépek beszerzéséről szintén megerősítette Németország szövetségi hozzájárulását, tekintve, hogy ezzel biztosított lesz a NATO nukleáris megosztási programjában való részvétele.¹²

¹¹ A programról lásd részletebben: SPECK 2022.

¹² A NATO nukleáris megosztási programjának keretében Németország területén közel 20 amerikai taktikai atomfegyver van, amelyet szükség esetén a német légierő Tornado gépei vetnének be.

A Védelmi Minisztérium szerint a különleges alap legnagyobb részét (33,4 milliárd euró) a három haderőnem légi képességeinek fejlesztésére költik, amely magában foglalja 35 darab F-35A vadászgép, 15 Eurofighter, 60 darab Chinook szállítóhelikopter, továbbá Heron drónok, légvédelmi eszközök, űrbe telepített korai előjelző rendszerek, valamint az FCAS program finanszírozását (Bundesministerium der Verteidigung 2022b; HEIMBACH–PETERSEN 2022; Bundesministerium der Verteidigung 2022c; MORITZ–KATHER 2022). A második legtöbb összeget vezetési képességekre és digitalizációra (kiemelten rádiós és műholdas kommunikációs eszközökre) kívánják költeni 20,7 milliárd euró értékben. A harmadik helyen a szárazföldi képességek állnak 16,6 milliárd euró értékben: a Puma lövészpáncélosok modernizálása, valamint a Marder és a Fuchs harcjárművek leváltása, továbbá a francia–német szárazföldi harci rendszer (*Main Ground Combat System*, röviden MGCS).¹³ A haditengerészetre 8,8 milliárd eurót költenek (KI30-as korvettek és F126-os fregattok, valamint a 212-es típusú tengeralattjárók beszerzésére). A mesterséges intelligencia fejlesztésére 422 millió eurót terveznek (MORITZ–KATHER 2022). A felsorolt fegyverrendszereken felül 2022 februárjában a kormány szerződést írt alá Eurodrone-ok 2029-től történő gyártásáról, majd áprilisban a Bundestag döntött a Heron drónok felfegyverzéséről és drónrakéták beszerzéséről (CSIKI VARGA – ETL 2022).

A Bundestag védelmi bizottságának elnöke, Marie-Agnes Strack-Zimmermann szerint azonban 8 hónappal a kancellár bejelentése után, 2022 októberében a kormány még mindig nem rendelkezett egy meghatározott listával, amely tartalmazná a konkrét beszerzéseket (SZYMANSKI 2022). A Szövetségi Számvevőszék időközi jelentése súlyos hiányosságokat azonosított a különleges alap felhasználásáról szóló tervekben, egy tucatnyi beszerzési program költsége közel 10 milliárd euróval túllépi a 100 milliárdos keretet. A jelentés szerint a Védelmi Minisztérium nem számolt az inflációval, sem a kamatokkal, továbbá forrásokat kötöttek le olyan, Franciaországgal folytatott fegyverzeti programokra, amelyek középtávon nem valósíthatók meg (JUNGHOLT 2022). Válaszul a minisztérium a 60 beszerzési programból hatot törölt, amelyek leginkább a haditengerészetet érintették, ideértve a korvetteket és a fregattokat, valamint a távolsági felderítőgépeket, de egy drónelhárító rendszert és a Fuchs páncélozott szállítójárművek lecserélését is törölték (GREIVE–MURPHY–SPECHT 2022).

Az atomfegyverek kivonása többször is felmerült a német politikai szereplők részéről, így többek között Guido Westerwelle külügyminisztertől 2010-ben, illetve 2020-ban Rolf Mützenichtől, az SPD akkori vezetőjétől (FÜRSTENAU 2020).

¹³ A szárazföldi harci rendszerről bővebben lásd: SPECK 2022.

A Német Gazdasági Intézet aggasztónak tartotta továbbá, hogy a különleges alapból nem tervezik a kibervédelmi képességek fejlesztését (RÖHR–BARDT–ENGELS 2022).

Összességében elmondható, hogy a Scholz által bejelentett „korszakváltás” inkább tekinthető „kiigazításnak”, a különleges alap elérhetőbbé tette a haderőfejlesztési célokat, de messze nem lesz képes fedezni a Bundeswehr minden szükségletét, ehhez a bázisvédelmi költségvetést is folyamatosan emelni kellene (CSIKI VARGA – ETL 2022). A pénzügyi forrásokon felül továbbra is fennállnak ugyanazon strukturális problémák, amelyek a korábbi haderőreformokat is végigkísérték, így kiemelten a bürokratikus, hatékonynak nem mondható beszerzési rendszer. A német beszerzési gyakorlatban számtalanszor előfordult például, hogy olyan fegyverrendszerek mellett döntöttek, amelyek nem álltak rendelkezésre. Erre aktuális példa, hogy a Védelmi Minisztérium 60 darab Chinook helikopterről döntött, a megrendelt konfigurációkkal azonban nem áll rendelkezésre a gyártónál (JUNGHOLT 2022.) A Védelmi Minisztérium 2022. júniusi fegyverzeti jelentése szerint számos fegyverrendszer modernizációja késik, és így költségei növekednek, mint például az A400M, az NH90, a Puma, vagy az Eurofighter esetében. A megnövelt védelmi kiadásokhoz és beszerzésekhez továbbá a védelmi iparnak is tudnia kell alkalmazkodni, mivel termelői kapacitása zsugorodott az elmúlt 30 évben, ellátási problémákkal és munkaerőhiánnyal küzd (MÖLLING–SCHÜTZ 2022).

Az európai stratégiai autonómia és szuverenitás gondolata a német biztonságpolitikában

Németország számára az európai védelmi együttműködés kiemelt szimbolikus jelentőségű, amire az Európai Unió politikai egységének megtartását és megerősítését szolgáló projektként tekint. Az európai integráció végső soron pedig az 1945 utáni német identitás fundamentális alkotóeleme. A Szövetségi Köztársaság kezdettől fogva aktívan részt vett az európai védelmi integráció alakításában, megszabva annak fejlődési irányait és egyben korlátait. Berlin azonban a NATO-ra és az európai biztonság- és védelempolitikára (*European Security and Defence Policy – ESDP*), majd a közös biztonság és védelempolitikára (*Common Security and Defence Policy – CSDP*) egymást kiegészítő struktúrákként tekintett, mindig is igyekezett elkerülni, hogy az egyik a másikat gyengítse. Berlin értelmezésében a transzatlanti szövetség és az európai védelem gondolata között nincsen ellentmondás, a szorosabb európai védelem a NATO európai pillérének megerősítését szolgálja (BANKA 2022).

Az 1999-es kölni csúcson a német elnökségnek kulcsszerepe volt az ESDP elindításában, ugyanakkor a későbbiekben Berlin nem támogatta az uniós harccsoportok afrikai műveletekben történő alkalmazását, elsősorban a Bundeswehr korlátozott intervenciói képességei miatt (BECKER 2013). A brexit, illetve különösen a Trump-adminisztráció politikája Európa geopolitikai szerepének ártértékelésére készítette a berlini döntéshozókat, ami jól látható volt a megváltozott politikai retorikában és a CSDP terén tett erőfeszítésekben. Angela Merkel 2017-es felhívása, miszerint „mi, európaiak valóban saját kezünkbe kell hogy vegyük a sorsunkat”, jól jelzi ezen változást („Wir müssen unser Schicksal wirklich in die eigene Hand nehmen” 2017). Merkel kijelentését több, az európai önálló cselekvést szorgalmazó felhívás hangzott el német politikusoktól. Gyakorlati téren pedig von der Leyen védelmi miniszter francia kollégájával, Jean-Yves Le Drianal javaslatok sorozatát terjesztette elő, amit az Európai Bizottság és az Európai Tanács egyaránt támogatott. A két legfontosabb kezdeményezés az első uniós parancsnokságként létrejött Katonai Tervezési és Végrehajtási Szolgálat (*Military Planning and Conduct Capability*), illetve az Állandó Strukturált Együttműködés (*Permanent Structured Cooperation* – PESCO) képességfejlesztési programjai voltak (ISO-MARKKU – MÜLLER-BRANDECK-BOCQUET 2020). Németország jelenleg a 68 aktív PESCO-projektből 16-ban vesz részt, és hat projektet¹⁴ koordinál (*Permanent Structured Cooperation [PESCO]’s Projects – Overview [é. n.]*; *Permanent Structured Cooperation [PESCO] [é. n.]*). A 2020-as német elnökségnek szintén meghatározó szerepe volt az EU *Stratégiai Iránytűjének* megalkotásában. Az uniós struktúrákon kívül továbbá Németország Franciaországgal közösen kezdeményezte az új generációs FCAS és MGCS fegyverzeti projektet, amelyek siker esetén hozzájárulhatnak az európai stratégiai autonómiához (SPECK 2022).

Mindennek ellenére azonban Németország továbbra is megtartotta kiegyensúlyozó, közvetítő szerepét. Berlin tartózkodott Macron elnök európai stratégiai autonómiára való felhívásától, amely egyben magában foglalta az Egyesült Államokkal szembeni autonómia ambícióját is. A német álláspontot leginkább Annegret Kramp-Karrenbauer védelmi miniszter mondta tükrözte, miszerint az európai országoknak törekedniük kell arra, hogy a „NATO-n belül képesek legyenek cselekedni”. Kramp-Karrenbauer

¹⁴ Ezek az Európai Egészségügyi Parancsnokság, az Európai Logisztikai Csomópontok Hálózata és Művelettámogatási Hálózat, a Katonai Mobilitás, az Európai Unió által vezetett erők válság-elhárítási műveleti központja (EUFOR CROC), az európai közepes magasságú, nagy hatótávolságú, pilóta nélküli rendszerek (European MALE RPAS), Stratégiai Vezetési és Irányítási Rendszer, Kiber- és Információs Tér Koordinációs Központ és a GeoMETOC Támogatási Koordinációs Elem.

az európai stratégiai autonómiát illúzióknak nevezte (BANKA 2022). Németország nem csatlakozott a francia Európai Intervenció Kezdeményezéséhez, a PESCO esetben pedig a franciával szemben a német javaslat jutott érvényre, amely a programokat valamennyi EU-s és EU-n kívüli állam számára elérhetővé tette. A korábbi német stratégiai és koalíciós dokumentumok távlati célként említették az európai haderő létrehozását (*Ein neuer Aufbruch für Europa...* 2018; Die Bundesregierung 2016).

A 2021-ben hivatalba lépő kormány az európai szuverenitást hangoztatja, amely alatt nemcsak a katonai dimenziót, hanem a geopolitikai, klímapolitikai, gazdasági, technológiai önállóságot is érti (BANKA 2022, *Mehr Fortschritt Wagen* 2021). Ahogy azt Scholz kancellár 2022. augusztusi prágai beszéde és az új nemzeti biztonsági stratégia is kifejezi, Németország egy geopolitikailag megerősödött, szuverén Európai Uniót akar. Scholz szerint az európai stratégiai szuverenitás eléréséhez a gazdasági, energetikai és technológiai egyoldalú függőségeket kell megszüntetni, a védelemben pedig a közös beszerzéseket és fejlesztéseket hangsúlyozta, továbbá javasolta egy különálló állandó védelmi miniszteri tanács létrehozását a Tanácson belül. A kancellár ígéretet tett arra, hogy Németország vezető nemzete lesz a 2025-re felállított, 5000 fős uniós gyors telepítésű kapacitásnak (*Rapid Deployment Capacity*). Berlin tehát tudatosan a stratégiai szuverenitás fogalmát használja, amely a stratégiai autonómiával szemben szélesebb és semlegesebb fogalom. Németország olyan stratégiai szuverén Európát akar, amely nem az Egyesült Államokkal szembeni autonómiára törekszik. Ahogy azonban azt Scholz kancellár és az új nemzeti biztonsági stratégia is kinyilvánította, Németország számára az európai biztonság sarokköve a NATO (Die Bundesregierung 2022; Die Bundesregierung 2023). A kormány védelempolitikájában egyértelműen a transzatlanti kapcsolatnak ad elsőbbséget. Ez világosan megnyilvánult abban, hogy Berlin Washington döntése nélkül nem volt hajlandó harckocsikat szállítani Ukrajnának. A kormány az F-35-ösök beszerzése mellett döntött, ezeknek a gyártásába ráadásul a Rheinmetall is bekapcsolódik, továbbá megállapodás született 60 darab Chinook helikopter beszerzéséről is (Germany's Rheinmetall Germany's Rheinmetall Starts Building F-35 Fuselage Plant 2023; Germany to Buy 60 Chinooks for up to 8 Billion Euros, Lawmakers Say 2023). A már említett European Sky Shield Initiative szintén nagy részben izraeli és amerikai rakétavédelmi rendszerekre épül. A német kormány többször kinyilvánította, hogy noha támogatja az európai védelmi ipari integrációt, a Bundeswehr minél gyorsabban történő képességfejlesztése prioritást élvez az európai projektekkal szemben (Bundesministerium der Verteidigung 2023b). E fegyverzeti politika jelenleg túlnyomóan a hazai és az amerikai védelmi iparnak kedvez, nem pedig az európai védelmi ipari integrációnak (GKKE 2022). Valószínűsíthető, hogy a német

álláspontban akkor történne jelentős változás, ha az Egyesült Államok stratégiai fókuszát látványosan elfordulna Európától, és a védelempolitikai „korszakváltás” valóban sikerrel járna. Ez esetben Németország magabiztosabb katonai szereplőként tudna fellépni Európában. Figyelembe véve az orosz–ukrán háborút és a haderőfejlesztés eddigi felemás sikerét, ezen forgatókönyvre rövid távon kevés esély látszik.

Összegzés és következtetések

Németország biztonság- és védelempolitikai szerepvállalásának intenzitása és módja állandóan változott az elmúlt 32 évben. Míg az 1990-es és 2000-es években a területen kívüli békeműveletekkel leszámolt az antimilitarista attitűddel, és egy „normalizációs” folyamat kezdődött el, addig a 2010-es évek elejére részben a kooperatív nemzetközi környezetből levont tanulságok, részben a keserű afganisztáni tapasztalatok hatására „stratégiai kiüresedés” történt. 2014–2016 között a nemzetközi biztonsági környezet változásával a „müncheni konszenzus” egy újabb stratégiai „impulzust” eredményezett, majd a belpolitikai fragmentáció miatt 2017-re újabb lendületvesztés történt, amelynek a 2022-es orosz–ukrán háború vetett véget. E változó intenzitás leginkább annak köszönhető, hogy örökös feszültség volt a nemzetközi biztonsági környezet, illetve a szövetségi elvárások és a német politikai szereplők, valamint a társadalom elképzelései között. Idővel a német politika mindig reagálni próbált a külső változásokra, azonban a végrehajtás belső strukturális akadályokba ütközött.

Figyelembe véve a „müncheni konszenzus” és a korábbi irányváltások vegyes eredményeit, joggal merül fel a kérdés, hogy ha most a „korszakváltással” nem következik be hosszú távú, valódi stratégiai fordulat, akkor bekövetkezhete-e valamikor egyáltalán. Német szemszögből a „korszakváltás” már bekövetkezett, míg a kritikus amerikai, francia vagy lengyel szemlélő számára még mindig nem, és talán soha nem is fog. Németország szerepvállalása az elmúlt 32 évben kétségtelenül rendkívüli változásokon ment keresztül. Azt is figyelembe kell vennünk, hogy a 2010-es évektől a nemzetközi biztonsági környezet egyre kiszámíthatatlanabbul, egyre gyorsabban változik, Németország pedig hiába tesz lépéseket, a külső szemlélők számára az elvárások és a teljesítmény közötti szakadék egyre csak növekedni fog (BUNDE 2020).

Felhasznált irodalom

- ALTDORFER Domonkos – CSIKI VARGA Tamás (2021): A német stratégiai vízió alakulása a 2010-es években. *Nemzet és Biztonság*, 14(1), 3–23. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2021.1.2>
- Auswärtiges Amt (2015): *Krise, Ordnung, Europa*. 2015. február 26. Online: <https://www.auswaertiges-amt.de/resource/blob/269656/d26e1e50cd5acb847b4b9eb4a757e438/review2014-abschlussbericht-data.pdf>
- Auswärtiges Amt (2022): *Auf dem Weg zur Nationalen Sicherheitsstrategie – Der Dialogprozess*. 2022. július 22. Online: www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/themen/Nationale_Sicherheitsstrategie/nationale-sicherheitsstrategie/2532862
- BAGGER, Thomas (2018): The World According to Germany: Reassessing 1989. *The Washington Quarterly*, 41(4), 53–63. Online: <https://doi.org/10.1080/0163660X.2018.1558609>
- BANKA, Andris (2022): Germany. The Renewed Quest for Strategic Autonomy. In ČESNAKAS, Giedrius – JUOZAITIS, Justinas (szerk.): *European Strategic Autonomy and Small States' Security. In the Shadow of Power*. London: Routledge, 51–62. Online: www.taylorfrancis.com/chapters/oa-edit/10.4324/9781003324867-4/germany-andris-banka
- BECKER, Sophia (2013): Germany and War: Understanding Strategic Culture under the Merkel Government. *Paris Papers*, 9. Online: <https://archives.defense.gouv.fr/content/download/250309/2970933/file/2013%20-%209%20-%20Paris%20Paper%20-%20Becker%20-%20Germany.pdf>
- BERTRAM, Christoph (2015): Die Rückgewinnung der Außenpolitik. Die Review 2014 des Außenministers ist ein Anstoß für das Auswärtige Amt wie für die Republik insgesamt. *Zeitschrift für Außen- und Sicherheitspolitik*, 8(Suppl 1), 89–97. Online: <https://doi.org/10.1007/s12399-014-0448-2>
- BOSEN, Ralf (2022): German Military: Strangled by bureaucracy. *Deutsche Welle*, 2022. július 6. Online: www.dw.com/en/germanys-military-upgrade-hampered-by-bureaucracy/a-62046032
- BUNDE, Tobias (2020): The Munich Consensus. In BUNDE, Tobias et al.: *Zeitenwende. Wendezeiten. Special Edition of the Munich Security Report*. Munich Security Conference, 17–25. Online: <https://doi.org/10.47342/SBID8214>
- BUNDE, Tobias – HAMMELEHLE, Julia (2020): Folk Wisdom. In BUNDE, Tobias et al.: *Zeitenwende. Wendezeiten. Special Edition of the Munich Security Report*. Munich Security Conference, 106–143. Online: <https://doi.org/10.47342/SBID8214>
- Bundesministerium der Justiz – Bundesamt für Justiz [é. n.]: *Gesetz über die parlamentarische Beteiligung bei der Entscheidung über den Einsatz bewaffneter Streitkräfte im Ausland (Parlamentsbeteiligungsgesetz)* Online: www.gesetze-im-internet.de/parlbgg/__2.html

- Bundesministerium der Verteidigung (2017): *Zentrale Dienstvorschrift: Innere Führung. Selbstverständnis und Führungskultur*. 2017. november 6. Online: www.bmvg.de/de/themen/verteidigung/innere-fuehrung/staatsbuerger-in-uniform#:~:text=Als%20Staatsb%C3%BCrger%20in%20Uniform%20oversteht,der%20auch%20of%C3%BCr%20Soldaten%20ogilt.
- Bundesministerium der Verteidigung (2018a): *Die Konzeption der Bundeswehr*. Bonn. Online: www.bmvg.de/resource/blob/26546/befaf450b146faa515e19328e659fa1e/20180731-broschuere-konzeption-der-bundeswehr-data.pdf
- Bundesministerium der Verteidigung (2018b): *Neues Fähigkeitsprofil komplettiert Konzept zur Modernisierung der Bundeswehr*. 2018. szeptember 4. Online: www.bmvg.de/de/aktuelles/neues-faehigkeitsprofil-der-bundeswehr-27550#:~:text=Im%20Jahr%202024%20wollen%20wir,die%20Bundeswehr%20in%20Zukunft%20obaucht.
- Bundesministerium der Verteidigung (2021a): *Verteidigungshaushalt 2021*. Online: www.bmvg.de/de/themen/verteidigungshaushalt/verteidigungshaushalt-2021
- Bundesministerium der Verteidigung (2021b): *„Hilfeleistung gegen Corona“ – Einsatzkontingent wird reduziert*. 2021. június 11. Online: www.bmvg.de/de/presse/hilfeleistung-gegen-corona-einsatzkontingent-wird-reduziert-5093472
- Bundesministerium der Verteidigung (2021c): *Heimatschutz: Neuer freiwilliger Wehrdienst gestartet*. 2021. április 6. Online: www.bmvg.de/de/aktuelles/heimatschutz-neuer-freiwilliger-wehrdienst-gestartet-5050270
- Bundesministerium der Verteidigung (2021d): *Bericht zur materiellen Einsatzbereitschaft der Hauptwaffensysteme der Bundeswehr II/2021 Teil I*. 2021. december 15. Online: www.bmvg.de/resource/blob/5325364/11a1d50cce70b7b1a8307adc16991f4d/download-bericht-zur-materiellen-einsatzbereitschaft-2-2021-data.pdf
- Bundesministerium der Verteidigung (2022a): *Lambrecht: Die Bundeswehr muss Kern deutscher Sicherheit sein*. 2022. szeptember 12. Online: www.bmvg.de/de/aktuelles/lambrecht-bundeswehr-muss-kern-deutscher-sicherheit-sein-5494860
- Bundesministerium der Verteidigung (2022b): *F-35: Nachfolger für den Tornado*. 2022. március 14. Online: www.bmvg.de/de/tornado-nachfolger-beschaffung-neue-kampfflugzeuge-fuer-truppe
- Bundesministerium der Verteidigung (2022c): *15. Bericht des Bundesministeriums der Verteidigung zu Rüstungsangelegenheiten. Teil I*. 2022. április 30. Online: www.bmvg.de/resource/blob/5456944/a2db4dc6bd4c5873113e39ad9292f269/20220629-download-15-bericht-des-bmvg-zu-ruestungsangelegenheiten-data.pdf
- Bundesministerium der Verteidigung (2023a): *Verteidigungshaushalt 2024 wächst und NATO-Quote wird erreicht*. 2023. július 5. Online: www.bmvg.de/de/presse/verteidigungshaushalt-2024-waechst-5649432

- Bundesministerium der Verteidigung (2023b): *Beschaffung bei der Bundeswehr: Schnelligkeit hat Priorität*. 2023. április 26. www.bmvg.de/de/aktuelles/beschaffung-bundeswehr-schnelligkeit-hat-prioritaet-5615072
- Bundesministerium der Verteidigung [é. n.]: *Generalinspekteur der Bundeswehr*. Online: www.bmvg.de/de/ministerium/der-generalinspekteur-der-bundeswehr
- Bundeswehr [é. n. a]: *Die Organisation der Bundeswehr*. Online: www.bundeswehr.de/de/organisation
- Bundeswehr [é. n. b]: *Slowakei – EVA*. Online: www.bundeswehr.de/de/einsaetze-bundeswehr/anerkannte-missionen/slowakei-enhanced-vigilance-activities
- Bundeswehr (2021a): *Katastrophenhilfe: Bundeswehr beendet Hochwassereinsatz*. 2021. augusztus 31. Online: www.bundeswehr.de/de/organisation/streitkraeftebasis/aktuelles/bundeswehr-beendet-katastrophenhilfe-in-den-hochwassergebieten-5213976
- Bundeswehr (2022): *Wie lauten die Einsatzzahlen?* 2022. október 24. Online: www.bundeswehr.de/de/wie-lauten-die-einsatzzahlen-93752
- Chapter Four: Europe (2023). *The Military Balance*, 123(1), 50–149. Online: <https://doi.org/10.1080/04597222.2023.2162716>
- CSIKI Tamás (2012): A német védelempolitika régi-új alapjai és új felépítménye. *Nemzet és Biztonság*, 5(3), 49–70. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/neb/article/view/4705/3841>
- CSIKI VARGA Tamás – ETL Alex (2020): Németország stratégiai jövőképe és a Bundeswehr reform-folyamata. *Honvédségi Szemle*, 148(1), 20–32. Online: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.1.2>
- CSIKI VARGA Tamás – ETL Alex (2022): Forradalom vagy kiigazítás? A német haderő fejlesztésének kérdései az orosz–ukrán háború fényében. *SVKI Elemzések*, (5). Online: [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2022_5_Forradalom%20vagy%20kiigazitas%20-%20A%20nemzet%20hader%20fejlesztésének%20kérdése%20az%20orosz-ukran%20haboru%20fényében_\(Csiki%20Varga%20T.%20-%20Etl%20A.\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2022_5_Forradalom%20vagy%20kiigazitas%20-%20A%20nemzet%20hader%20fejlesztésének%20kérdése%20az%20orosz-ukran%20haboru%20fényében_(Csiki%20Varga%20T.%20-%20Etl%20A.).pdf)
- Deutscher Bundestag [é. n.]: *Aufgaben und Arbeitsweise. Einrichtung und Zusammensetzung des Verteidigungsausschusses*. Online: www.bundestag.de/ausschuesse/a12_verteidigung/arbeit-und-aufgaben-des-verteidigungsausschusses-873766
- Deutscher Bundestag (2015): *Unterrichtung durch die Kommission zur Überprüfung und Sicherung der Parlamentsrechte bei der Mandatierung von Auslandseinsätzen der Bundeswehr*. 2015. június 16. Online: <https://dserver.bundestag.de/btd/18/050/1805000.pdf>
- Deutscher Bundestag (2022a): *Unterrichtung durch die Bundesregierung. Finanzplan des Bundes 2022 bis 2026*. 2022. augusztus 5. Online: <https://dserver.bundestag.de/btd/20/031/2003101.pdf>
- Deutscher Bundestag (2022b): *Verteidigungsetat wächst auf mehr als 50 Milliarden Euro*. 2022. június 1. Online: www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2022/kw22-de-verteidigung-896292
- Deutscher Bundestag (2022c) *Unterrichtung durch die Wehrbeauftragte (2021) Jahresbericht 2021 (63. Bericht)*. 2022. március 15. Online: <https://dserver.bundestag.de/btd/20/009/2000900.pdf>

- Die Bundesregierung (2016): *Weissbuch 2016 zur Sicherheitspolitik und zur Zukunft der Bundeswehr*. Berlin. Online: www.bmvg.de/resource/blob/13708/015be272f8c0098f1537a491676bfc31/weissbuch2016-barrierefrei-data.pdf
- Die Bundesregierung (2022): *Rede von Bundeskanzler Scholz an der Karls-Universität am 29. August 2022 in Prag*. 2022. augusztus 29. Online: www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzler-scholz-an-der-karls-universitaet-am-29-august-2022-in-prag-2079534
- Die Bundesregierung (2023): *Wehrhaft. Resilient. Nachhaltig. Integrierte Sicherheit für Deutschland. Nationale Sicherheitsstrategie*. Online: www.bmvg.de/resource/blob/5636374/38287252c-5442b786ac5d0036ebb237b/nationale-sicherheitsstrategie-data.pdf
- DREIFKE, Jürgen (2021): *Das Fähigkeitsprofil der Bundeswehr – Planung 2018–2032*. 2021. március. Online: www.reservistenverband.de/wp-content/uploads/2019/08/Faehigkeitsprofil-2031.pdf
- DUDÁS Éva (2021): A Bundeswehr vezetési filozófiája. Az *Innere Führung* története, jellemzői, változásai. *Honvédségi Szemle*, 149(2), 64–84. Online: <http://real.mtak.hu/123030/1/DudasEva.pdf>
- Ein neuer Aufbruch für Europa. Eine neue Dynamik für Deutschland. Ein neuer Zusammenarbeitsvertrag für unser Land. Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD (2018)*. Berlin, 2018. március 12. Online: https://archiv.cdu.de/system/tdf/media/dokumente/koalitionsvertrag_2018.pdf?file=1
- ETL Alex (2021): Szélsőséges politikai tendenciák a német haderőben. *SVKI Elemzések*, 6. Online: [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2021_6_Sz%C3%A9ls%C5%91s%C3%A9ges%20politikai%20tendenci%C3%A1k%20a%20n%C3%A9met%20hader%C5%91ben_\(Etl%20A.\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2021_6_Sz%C3%A9ls%C5%91s%C3%A9ges%20politikai%20tendenci%C3%A1k%20a%20n%C3%A9met%20hader%C5%91ben_(Etl%20A.).pdf)
- ETL Alex – CSIKI VARGA Tamás (2019): A Bundeswehr finanszírozása és készenléte. *SVKI Elemzések*, (20). Online: [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2019_20_A%20Bundeswehr%20finansz%C3%ADroz%C3%A1sa%20%C3%A9s%20k%C3%A9szenl%C3%A9te_\(Etl%20A.%20-%20Csiki%20Varga%20T.\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2019_20_A%20Bundeswehr%20finansz%C3%ADroz%C3%A1sa%20%C3%A9s%20k%C3%A9szenl%C3%A9te_(Etl%20A.%20-%20Csiki%20Varga%20T.).pdf)
- Europäische Nato-Staaten bringen Luftabwehrschirm auf den Weg (2022). *Zeit*, 2022. október 13. Online: www.zeit.de/politik/2022-10/europaeische-nato-staaten-planen-gemeinsames-luftabwehr-system
- FRIESE, Ulrich (2021): Der Bundeswehr geht das Geld aus. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 2021. október 18. Online: www.faz.net/aktuell/wirtschaft/bundeswehr-finanzierung-auch-unter-neuer-bundesregierung-fraglich-17587469.html
- Für SPD-Chef Klingbeil soll Deutschland eine internationale »Führungsmacht« werden (2022). *Der Spiegel*, 2022. június 21. Online: www.spiegel.de/politik/deutschland/spd-fuer-lars-klingbeil-deutschland-soll-eine-internationale-fuehrungsmacht-werden-a-1c9790fe-77b2-42fd-a2cf-069d428b2d53

- FÜRSTENAU, Marcel (2020): Warum kein atomwaffenfreies Deutschland? *Deutsche Welle*, 2020. május 9. Online: <https://www.dw.com/de/kommentar-ein-atomwaffenfreies-deutschland-warum-nicht/a-53341132>
- GEBAUER, Matthias (2022): Bundeswehr stellt 15.000 Soldaten für neue Eingreiftruppe. *Der Spiegel*, 2022. június 29. Online: www.spiegel.de/politik/bundeswehr-stellt-15-000-soldaten-fuer-neue-eingreiftruppe-a-ce895b6c-e609-4fd4-81db-16118d54af17
- Germany's Rheinmetall Starts Building F-35 Fuselage Plant (2023). *Deutsche Welle*, 2023. augusztus 1. Online: www.dw.com/en/germanys-rheinmetall-starts-building-f-35-fuselage-plant/a-66406164
- Germany to Buy 60 Chinooks for up to 8 Billion Euros, Lawmakers Say (2023). *Reuters*, 2023. július 5. Online: www.reuters.com/business/aerospace-defense/germany-buy-60-chinooks-up-8-bln-eur-committee-members-2023-07-05/
- Gesetz zur Finanzierung der Bundeswehr und zur Errichtung eines „Sondervermögens Bundeswehr“* (2022). Online: www.gesetze-im-internet.de/bwfinvermg/BJNR103010022.html
- GKKE (2022): *Rüstungsexportbericht 2022 der GKKE*. Gemeinsame Konferenz Kirche und Entwicklung, 2022. december 9. Online: www.gkke.org/wp-content/uploads/2022/12/GKKE-71-REB-2022-Pressversion-1.pdf
- GREIVE, Martin – MURPHY, Martin – SPECHT, Frank (2022): Verteidigungsministerium streicht Projekte. *Handelsblatt*, 2022. október 31. Online: www.handelsblatt.com/politik/deutschland/sondervermoegen-bundeswehr-verteidigungsministerium-streicht-projekte/28777098.html
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland* [é. n.]. Online: www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html
- HEIMBACH, Tobias (2022): Munition für maximal zwei Tage Krieg: Bundeswehr muss ihre Arsenale auffüllen – doch bislang bestellt sie nur wenig. *Business Insider*, 2022. október 10. Online: www.businessinsider.de/politik/deutschland/munition-fuer-maximal-zwei-tage-krieg-bundeswehr-muss-ihre-arsenale-auffuellen-doch-bislang-bestellt-sie-nur-wenig-c/
- HEIMBACH, Tobias – PETERSEN, Lars (2022): Brisantes US-Dokument zu neuem Super-Hubschrauber der Bundeswehr: Technik-Probleme könnten Chinook-Kauf um mehrere Monate verzögern. *Business Insider*, 2022. október 15. Online: www.businessinsider.de/politik/deutschland/chinook-laut-us-dokument-droht-verzoegerung-fuer-bundeswehr-a/
- HETTYEY András (2014): A vonakodó szövetséges? – Németország katonai bevetései a viták és számok tükrében. *Külgügyi Szemle*, 13(1), 69–87. Online: https://kki.hu/assets/upload/05_Hettyey.pdf
- ISO-MARKKU, Tuomas – MÜLLER-BRANDECK-BOCQUET, Gisela (2020): Towards German Leadership? Germany's Evolving Role and the EU's Common Security and Defence Policy. *German Politics*, 29(1), 59–78. <https://doi.org/10.1080/09644008.2019.1611782>

- JUNGHOLT, Thorsten (2022): Und schon gerät des Kanzlers Zeitenwende in Gefahr. *Die Welt*, 2022. október 28. Online: www.welt.de/politik/deutschland/plus241817605/Bundeswehr-Und-schon-geraet-Olaf-Scholz-Zeitenwende-in-Gefahr.html?
- JUNK, Julian – DAASE, Christopher (2013): Germany. In BIEHL, Heiko – GIEGERICH, Bastian – JONAS, Alexandra (szerk.): *Strategic Cultures in Europe. Security and Defence Policies Across the Continent*. Potsdam: Springer VS.
- Kanzlerin – Zwei Prozent Verteidigungsausgaben bis 2031 realistisch (2019). *Reuters*, 2019. november 7. Online: www.reuters.com/article/deutschland-sicherheit-merkel-idDEKBN1XH2BS
- KRAFT, Ina (2018): Germany. In MEIJER, Hugo – WYSS, Marco (szerk.): *The Handbook of European Defence Policies and Armed Forces*. Oxford: Oxford University Press.
- LEHNING, Torben (2022): Planung der Raketenabwehr für Deutschland wird konkret. *MDR*, 2022. március 30. Online: www.mdr.de/nachrichten/deutschland/politik/regierung-kauf-raketenabwehr-arrow-100.html
- LEONARD, Mark – PUGLIERIN, Jana (2021): How to Prevent Germany from Becoming Eurosceptic. *European Council on Foreign Relations*, 2021. június 9. Online: <https://ecfr.eu/publication/how-to-prevent-germany-from-becoming-eurosceptic/>
- Lindner will Bundeswehr zur „wirksamsten Armee Europas” machen (2022). *Redaktions Netzwerk Deutschland*, 2022. március 5. Online: www.rnd.de/politik/reaktion-auf-russischen-krieg-lindner-will-bundeswehr-zur-wirksamsten-armee-europas-machen-OR2OM2P5ILDKD7IZMK-NQ77B44A.html
- MAJOR, Claudia – SCHULZ, René – VOGEL, Dominic (2020) Die neuartige Rolle der Bundeswehr im Corona-Krisenmanagement. *SWP Aktuell*, (51), 2020. június. Online: www.swp-berlin.org/publications/products/aktuell/2020A51_bundeswehr_corona.pdf
- MAULL, Hanns W. (2015): Deutsche Außenpolitik – Verantwortung und Macht. *Zeitschrift Außen und Sicherheitspolitik*, 8(Suppl 1), 213–237. Online: <https://doi.org/10.1007/s12399-014-0455-3>
- MAULL, Hanns W. (2018): Reflective, Hegemonic, Geo-economic, Civilian...? The Puzzle of German Power. *German Politics*, 27(4), 460–478. Online: <https://doi.org/10.1080/09644008.2018.1446520>
- Mehr Fortschritt Wagen. Bündnis für Freiheit, Gerechtigkeit und Nachhaltigkeit* (2021). Berlin, 2021. december 7. Online: www.spd.de/fileadmin/Dokumente/Koalitionsvertrag/Koalitionsvertrag_2021-2025.pdf
- MEYER ZUM FELDE, Rainer (2020): Deutsche Verteidigungspolitik – Versäumnisse und nicht eingehaltene Versprechen. *SIRIUS – Zeitschrift für Strategische Analysen*, 4(3), 315–332. Online: <https://doi.org/10.1515/sirius-2020-3007>

- MOLNÁR Tamás Levente (2022): Németország a konfrontáció korszakába érkezik. Az orosz–ukrán háború és Németország kísérlete külpolitikájának újralibrálására. *KKI Elemzések*, 13. Online: <https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2022.13>
- MORITZ, Christina – KATHER, Timo (2022): Ministerin: „Wir sorgen für eine voll einsatzbereite Bundeswehr”. *Bundesministerium der Verteidigung*, 2022. június 3. Online: www.bmvg.de/de/aktuelles/ministerin-wir-sorgen-fuer-voll-einsatzbereite-bundeswehr-5438596
- MÖLLING, Christian – SCHÜTZ, Torben (2022): Zeitenwende in der Verteidigungspolitik. *Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik*, 2022. május 6. Online: <https://dgap.org/de/forschung/publikationen/zeitenwende-der-verteidigungspolitik>
- NATO Allied Air Command (2022): *German-Dutch Air and Missile Defence Task Force Deploy to Slovakia*. 2022. április 14. Online: <https://ac.nato.int/archive/2022/germandutch-air-missile-defence-task-force-deploy-to-slovakia>
- NATO Public Diplomacy Division (2017): *Defence Expenditure of NATO Countries (2010-2017)*. 2017. június 29. Online: www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_06/20170629_170629-pr2017-111-en.pdf
- NATO Public Diplomacy Division (2022): *Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2022)*. 2022. június 27. Online: www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/220627-def-exp-2022-en.pdf
- Nur 150 Puma-Panzer einsatzbereit (2022). *Der Spiegel*, 2022. április 27. Online: www.spiegel.de/politik/deutschland/bundeswehr-laut-christine-lambrecht-nur-150-schuetzenpanzer-puma-angeblich-einsatzbereit-a-5614855e-80f3-4160-9727-933d62b1261e
- Permanent Structured Cooperation (PESCO) [é. n.]. Online: www.pesco.europa.eu/
- Permanent Structured Cooperation (PESCO)’s Projects – Overview [é. n.]. Online: www.consilium.europa.eu/media/33013/20211115-pesco-projects-with-description.pdf
- RÖHL, Klaus-Heiner – BARDT, Hubertus – ENGELS, Barbara (2022): Zeitenwende für die Verteidigungswirtschaft? *IW-Policy Paper*, (4). Online: www.iwkoeln.de/fileadmin/user_upload/Studien/policy_papers/PDF/2022/IW-Policy-Paper_2022-Verteidigungswirtschaft.pdf
- SCHELER, Ronja (2021): The Years of Living Tactically. Angela Merkel’s Foreign Policy Legacy. In ÁRVA, János – TÁLAS, Wanda (szerk.): *German-Hungarian Security Policy Dialogue*. Budapest: Konrad Adenauer Stiftung – University of Public Service, 25–30.
- SCHOLZ, Olaf (2022): The Global Zeitenwende. How to Avoid a New Cold War in a Multipolar Era. *Foreign Affairs*, 2022. december 5. Online: www.foreignaffairs.com/germany/olaf-scholz-global-zeitenwende-how-avoid-new-cold-war
- SCHÖRNIG, Niklas (2022): Die Heron wird bewaffnet: Mehr als 10 Jahre #Drohnen-debatte finden ihr Ende. *PRIF Blog*, 2022. április 6. Online: <https://blog.prif.org/2022/04/06/die-heron-wird-bewaffnet-mehr-als-10-jahre-drohnen-debatte-finden-ihr-ende/>

- SCHÜTZ, Torben – VERBOVSZKY, Joseph – BORCHERT, Heiko (2022): Beware of Potemkin: Germany's Defense Rethink Risks Reinforcing Old Habits. *War on the Rocks*, 2022. április 11. Online: <https://warontherocks.com/2022/04/beware-of-potemkin-germanys-defense-rethink-risks-reinforcing-old-habits/>
- SHURKIN, Michael (2022): How the Bundeswehr Should Spend Its Money. *War on the Rocks*, 2022. március 21. Online: <https://warontherocks.com/2022/03/how-the-bundeswehr-should-spend-its-money/>
- SPECK Gyula (2020): A Bundeswehr humán stratégiája 2016 után. *Nemzet és Biztonság*, 13(4), 59–79. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2020.4.5>
- SPECK Gyula (2022): Az európai stratégiai autonómia próbája – Az új generációs francia–német–(spanyol) fegyverzeti programok aktuális helyzete és kilátásai. *SVKI Elemzések*, (11). Online: [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2022_11_Az%20%C3%BAj%20gener%C3%A1ci%C3%B3s%20francia-n%C3%A9met-\(spanyol\)%20fegyverzeti%20programok%20aktu%C3%A1lis%20helyzete%20%C3%A9s%20kil%C3%A1t%C3%A1sai%20\(Speck%20Gy.\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2022_11_Az%20%C3%BAj%20gener%C3%A1ci%C3%B3s%20francia-n%C3%A9met-(spanyol)%20fegyverzeti%20programok%20aktu%C3%A1lis%20helyzete%20%C3%A9s%20kil%C3%A1t%C3%A1sai%20(Speck%20Gy.).pdf)
- SZYMANSKI, Mike (2022): 100 Milliarden Euro – aber wofür genau? *Süddeutsche Zeitung*, 2022. október 20. Online: www.sueddeutsche.de/politik/sondervermoegen-bundeswehr-ampelkoalition-unmut-1.5678691
- Tagesschau (2022): *Auftrag soll doch an Heckler & Koch gehen.* (2021. 03. 2.). Online: www.tagesschau.de/inland/innenpolitik/bundeswehr-sturmgewehr-109.html
- WIGURA, Karolina – KUISZ, Jaroslaw (2022): Alte Ängste sind nicht weg. *Taz*, 2022. június 12. Online: <https://taz.de/Polen-zur-Bundeswehr-Aufruestung!/5857696/>
- „Wir müssen unser Schicksal wirklich in die eigene Hand nehmen” (2017). *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 2017. május 28. Online: www.faz.net/aktuell/politik/angela-merkel-zweifelt-an-zuverlässigkeit-von-donald-trump-15036287.html
- Wissenschaftliche Dienste des Deutschen Bundestages (2019): *Kurzinformation. Generalstäbe in EU- und NATO-Staaten.* Online: www.bundestag.de/resource/blob/586304/c574071635bf34f6c571aa04fdb312b/WD-2-139-18-pdf-data.pdf
- ZAPF, Marina (2019): Was macht die Bundeswehr im Niger und in Kamerun? *Welt Sichten*, 2019. július 8. Online: www.welt-sichten.org/artikel/36370/was-macht-die-bundeswehr-im-niger-und-kamerun
- ZAPF, Martin (2015): Strategic Culture Shaping Allied Integration: The Bundeswehr and Joint Operational Doctrine. *Journal of Strategic Studies*, 39(2), 246–260. Online: <https://doi.org/10.1080/01402390.2015.1115044>